

Оліва М. Джонсон.

ЖЕНЩИНА
І СОЦІАЛІСТИЧНИЙ
 РУХ.

Ціна 30 центів.

ВИДАНЕ УКРАЇНСЬКОГО АПІТАЦІЙНОГО КОМІ-
ТЕТУ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

ОЛІВА М. ДЖОНСОН.

ЖЕНЩИНА =====
І СОЦІАЛІСТИЧНИЙ
===== **РУХ.**

З Англьїйського Перевів О. К.

=====
За дозволом автора і Національного Екзекутивного
Комітету Соціалістичної Робітничої Партії, видав
Український Агітаційний Комітет.

NEW YORK 1920.

Від Видавництва.

Коли ця брошушка писалась, жіноче питання виглядало о много мрачнійше, як воно тепер виглядає. Рівне виборче право осягнули були фінляндські жінчини, одні майже в світі. В Злучених Державах Північної Америки і в Великій Британії ішла о него завзята боротьба. Питанє це було досить трудне до розв'язання як з капіталістичного, так і з так званого "соціалістичного" боку. Всякий сунув собі голову, яку позицію малаб заняти жінчина. І в такім то замішаню появляєсь ця вартісна брошушка.

Авторка цієї брошушки, Оліва М. Джонсон, знаменита соціалістка і обсерваторка робітничого життя, писала цю брошурку не для своєї слави, але з повинности для жінчин-робітниць. Сама, як жінчина-робітниця, вона застановилася над цим великим питанням — жіночим питанням, і писала цю брошурку так, щоби кожній жінчині-робітници, в як найлекший і найкоротший спосіб піддати як найбільше фактів

— історичних, незбитих фактів. Рівне право дає жінці змогу на рівні з мущиною приступити до урни і вложити голос опінії відносно правлення краю. Чи воно так в дійсности є, треба переконатися, що такий голос репрезентує. Так далеко як ми знаємо, то голос вложений в урну, щоби мав яку таку вартість, мусить репрезентувати яку таку посілість. Тому, що виборчі округи є територіяльні, вони мусять репрезентувати територіяльну посілість. Дальше ми знаємо, що мущина чи жінчина робітничої класи не мають ніяких посіlostей, крім робочої сили, яку денно продають на ринку праці, так як продається товари. Немаючи ніяких посіlostей, коли голосують підчас політичних виборів, своїми голосами нічого не репрезентують. Сей факт вже був много разів доказаний. З цього ми бачимо, що жінчина-робітниця, чи голосує чи не голосує, не є репрезентована в капіталістичній політичній державі, в її апараті-парляменті, як і мущина-робітник. Але ми знаємо, що парламент, помимо його недостач, являєсь трибуною публичної опінії. По-

мимо того що, як Карло Маркс, великий речник соціалізму, сказав, він є лиш виконавчим комітетом капіталістичної кляси, він також є центром боротьби кляс. Цей самий учений сказав, що кожда клясова боротьба є політичною боротьбою. З цього виходить, що всяку нагоду в клясовій боротьбі треба використати.

Законів ми для себе не здобудемо, але можемо ужити парламенту, як средства агітації в той час, коли організуємо силу, а ужити його як средства суду над тими, що над нами панували тоді, коли робітнича кляса візьме в свої руки всі средства продукції, транспорт і виміни. Тоді політичний парламент буде вже непотрібний, бо замість правління над особами буде правління над річами.

В цій праці мусить брати участь жінщина робітниця і ця брошурка дасть їй много конечних вказівок. Ця брошурка це історія вікових мук жінщини-робітниці а заразom докторською радою її визволення і тому думаємо буде радо ними принята.

Нью Йорк, Вересень, 1920.

РОЗДІЛ І.

ЕКОНОМІЧНА ТВОРЧИСТЬ ЖЕН- ЩИНИ В МИНУВШИНІ.

Еволюція.

Кожний соціальний учений нинішнього дня признає факт, що людська раса розвинула ся з форм низших в природі, та що людськість розвивала ся з дикунства через варварство в цивілізацію. Новочасна наука признає також, що той поступ має економічну підставу; способи продукції і виміна товарів означують дорогу поступу; розвій средств продукції змушував людськість все вперед з епохи в епоху; мораль, етика, релігія, звичаї, обичаї і закони людської раси є лише рефлексами [відбитками] її економічного розвою.

Для того, щоби можна зрозуміти жіночу долю в суспільності, — в минувшині і тепер — конечно треба дослідити яке було і яке є її економічне завданє в суспільності, її участь в средствах житя, в продукції і виміні.

Давний поділ праці.

Чоловік є звівір громадський як також звівір уживаючий знаряди. Від дуже ранних епох, людська раса гуртувалась в стада, котрі пізнійше розвинули ся в племена і орди а на-решті в нації. Перша злука була правдопо-дібно для загальної охорони. З того виросла любов до товариського житя.

Перший поділ праці був поміж мущиною і женщиною. Сталось се правдоподібно тоді а можливо ще перед тим, коли чоловік научив ся уживати костура і каменя за оружје. Мущина виходив поборювати ворога а матір -- жен-щина, лишалась в скритім місци, щоби живити і охороняти дитя. Тому ховати ся і лякати ся небезпеченьства стало натурою женщины. З винаходом оружја і знарядів з одної сторони, огню і ганчарства з другої, поділ праці став повним. Воювати ворога і здобувати поживу було задачею мущини; виховувати і охоронювати дітей та

приготовляти поживу було повинністю жінщини.

Як тільки людськість почала розходитись і розселюватись по поверхни землі, її борба не була вже лише борбою з елементами природи і звірятами в лісах. Чоловік воював проти чоловіка, орда проти орди, нація проти нації за владу над землею. Історія чоловіка доказує, що та безнастанна борба була дуже жорстокою і руйнуючою. Та борба творила також закони поступу і розвою. Лише ті люди могли оперти ся другим і задержати свої посілости, котрі мали винаходи або могли їх набути. Інші цілком пропадали або були зганяні в заборонене, виключене або невідповідне місце на землі.

Дві цілковито віддільні повинности існували на протязі віків, одна для мущини а друга для жінщини, кожда з них потрібна для піддержання і добробуту раси. Мущина був войовником оборонцем існуючої суспільности. Жінщина виховувала дитину, будувала будущу суспільність. Мущина був рибак, стрільцем, заможним господарем, ремісником, котрий старав ся о поживу, одіж і захист. Жінщина трудилася приладжуванем поживи, одіня і ходила коло дітей. Заняте провади-

ло кожний пол до иншого способу житя. Се, з конечности, вплинуло на їх розвій. Мущина призвичаїв ся до руху, до вправ, став сильним, відважним, бистрим і витревалим. Через часте уживанє знарядів і оружя, спізнавшись з їх вартостію, він розвивав ся що раз до висших винаходів і відкрить. Се знов розвивало его ум так, що він нарешті взяв провід штуки, науки і літератури. Жінщина з нов противно, Лишаючись постійно при домі звикла до спокою. Дятого она має менше енергії і витревалости. Через товариство з дітьми, хорими і раненими она стала лагідною і чутливою, але її окруженє було за вузке і вимагало малої духової і фізичної енергії в порівнаню до тої яку мущина розвинув.

Процес еволюції зробив з тих двох полів ріжні істоти. Ті ріжницї не повинні бути легковажені. В давних епохах людської борби, они розвинули ся для добра всеї раси. В класовій суспільности, пануючі класи знали як звернути обидві для свого власного добра і їх поневоленя. Але так як економічний розвій показує будучу суспільність мира, свободного часу і достатку, так само половий розвій показує буддучину где добро обидвох полів буде з'єднане в велику і шляхотну

людськість.

Матеріархальний закон.

Що економічні відносини в суспільности
суть рішачими факторами в соціальних
відносинах, те добре доказує становище жен-
щини в давній громадянстві. В той час муже-
ські знаряди і оружје були дуже прості і були
лише власністю мушчини. Але жєнщина бу-
ла завідатєлєм дому або радше жєнщини
громади були владітєлєм комунального
дому, Они посідали все домашнє добро і
прїряди а в тих часах вартості штуки
варєня неможна лєгковажити, позаяк она
підносила вартість поживи. До того жєнщини
були найпершими управитєлями рілі і малого
города коло хати. Они ходили коло перших-
домових звїрїят а переважно коло тих, кот-
рих мєсо і молоко служили за поживу.

Для того, що напї попередницї були щирими робітниками, они були також добрими господарськими панами, як одєн писатєль говорить: „Лїха година була тому мужови або любовникови, котрий був або незручний або млавий в призбираню спільних запасів“. Ми мусимо собі мєнше бїльше представити якє жите провадила жєнщина

тої комуни а з таким мущиною всі жєнщини були звязані — належали до одного товариства і мущина коли жєнив ся переходив до дому жєнщини. Часом его проганяли з дому і він мусїв вертати до своїх або шукати иньшої жєни щоби его приняла. Всякий спадок припадав жєньському родови а діти належали до матери.

Патріярхальний закон і панєванє кляс .

Слїдуючий подїл праці був між невилником і вільним. Коли мущина научив ся управляти рілю і присвоювати звїрята, він винайшов нове средство продукції --- невилника. Місто убивати его і зїдати або позбувати ся недобитка ворога, він запрягав его до праці, продукувати запаси для побідника. Побідник лишавсь паном а невилник ставав знарядом, інструментом продукції або звичайним потяговим звїрятєм.

Зі зростом неволї, орди ставали сильнїйшими, они розвивали ся в нації і привязували ся до землі. Тепер прийшов подїл в суспільности поміж невилником а вільним. Відтак прийшов подїл між вільним богатим і вільним убогим. Декотрі могли набути більше невилньпків, більше землі, більше звїрят, біль-

і не дорогоцінних металів ніж другі і тим здобули більшу економічну силу. Ті нові форми багатства були багатствами муштини. Вони розвинули ся підчас влади муштини в набуванню поживи. З сим муштина здобув економічну власть і силу. З другої сторони посілости жінчини упала до незначности. Її праця лишили ся простою, її посілости лишили ся малими і мало вартними. Мужеський „дім“ став сильнішим і здобув притягуючу силу. Нарешті йдучи за муж, жінчина мусіла лишати свій дім і йти до дому мужа. Тут она приставала до его родини і принімала его назвиско.

Коли муштина став нагромаджувати приватну власність і набувати економічну силу, він натурально старав ся щоби сила і власть лишала ся его родині а не так як попередно родині его жени. Звідси повстала мужеска спадщина. Пізнійше запроваджено першєнєство, щоби сим робом сконцєтрувати майно і силу в мужеськім домі а звідси мужеську владу.

Мужеська власть стала впроваджена в суспільности. Жєнські посілости не мали економічної вартости. Поділ між полами став довершений. Посілість була мужеська а жєнщина

зістала навіть виключена від спадщини, хіба коли в родині не було дитин мужеского роду

Становище жінщини в старинних націях було вузке і марне. Вільний чоловік був власником багатств і невільників і був паном моря і суші. Невільники працювали на поли, на морю і дома. Економічна підстава вільної жінщини зістала від неї забрана через невільників а так утала вся її повага. Она малала лише плодити расу вільних людей. В більше воєнно настрояних націй як Спарта і Римляни, где вільні горожане з силою і відвагою були високо цінені за воєнні заслуги, жінщини займали вищу позицію як матери і жени ніж в чисто хліборобських і торговельних державах як Атени і Фенікія.

З запровадженням в суспільности класового панування жінщина стратила вартість. Жінщини пануючої класи були тою частиною модськості, котра перше стала цілковитими параситами. Они з тим зжились і спільно держалися паразитства. Їх уважано лише як необхідне лихо, ніхто не звертав на них много уваги, трактовано їх як щось підлого і віддавано на часту зневагу. Таке було життя жінщини пануючої класи в давнині.

Середньовічна суспільність.

Позаяк справою сеї брошурки є винайти шлях історичного розвою тої кляси женщин, котрі є або повинні бути впрост заінтересовані соціалістичним рухом, нас дуже мало або цілком не обходять жінчини пануючої кляси. Лише жінчина робітниця нас обходить.

Невільництво як загальна і всесвітня інституція упало в цивілізованій часті світа в реорганізацією суспільности по упадку римської імперії. Визискуваною клясою лишилися кріпаки, привязані до землі і з нею продавані. Вільні складали ся з двох кляс: 1. феодалної кляси — властигелів землі і кріпаків і 2. кляси купців і ремісників — жителів вільних міст.

Зі знесенем невольництва жінчина відзискала свою економічну основу як в домах панів так і в домах кріпаків. Дім став сам по собі знов окремим жерелом продукції і з нього вийшло велике число занять, котрих початок треба приписати виключно жінчинам. Пряжене, ткане, шите, варене, пивоварене і виріб всяких прикрас для дому і одежі, се все держало жінчину занятою від ранка до пізної ночі. Мати мала обовязок учити дочок тих всіх робіт, бо умілість дівчини в тих всіх ро-

ботах була найкориснішою прикметою для майбутньої жінки і господині. Середновічна суспільність складала ся з многих окремих родин і добробут нації залежав від здібности і робучости жіноцтва.

Міркуючи з поезії, зпівень, з повістей ми признаємо, що доми давнини були ідеальними домами. Але економія не є поезія. Ті жінщини, про котрих нераз говорить ся з одушевленням, були тяжко працюючими домашніми робітниками, простими і темними. Кріпаки середних віків не були невільниками в давнім зміслі але они були тяжко працюючими нуждарями, над котрими пан мав власть життя і смерти. Жінщини также не були невільниками в історичнім значіню того слова, але они також були тяжко працюючими чорноробами. Они були чорноробами в домах а кріпаками у пана; неслава, котра на них часто спадала, здаєсь нам тепер, була гірш смерти. Навіть жінки вільної шляхти були рідким винятком. Хотяй они не були виставлені на таку неславу і нужду як жінки кріпаків, та їх окружене було вузьке: а їх погляди тісні, обмежені до щоденної праці і сусідських балачок.

Людство носить на собі сліди дикунства і варварства до нинішнього дня. Робітництво

носить сліди минулого невільництва і кріпацтва. Жінщина носить додаткове п'ятно вузького товариства і кривого виховання. Є се п'ятно минулого невільництва і кріпацтва. Є се спадщина, котру віки минувшини дали жінчині нинішнього дня. Проти того власне вона має стати відкрито, бороти ся і побідити!

РОЗДІЛ II.

ПОДРУЖЕ І РОДИНА .

Давні форми родини .

Подружжя і родинне життя не було все таке як тепер. Одноженство [мати лише одну жінку] є новочасною інституцією, тай то ще людскість має перед собою дал еку дорогу до його ідеального здійснення.

Коли чоловік жив в диких ордах, то полові зносини були мішані. В дальшій розвою людства установила ся така форма подружжя і кровного споріднення, в котрій всі мушчини одної групи були мужами жінок другої групи і на відворот. Таке подружжя було великим поступом в розвою людства, воно не допустило до виродження людської породи. Воно поцравляло здоровле і силу орди і дало початок моральному розумінню.

В початковім комунізмі [початкове громадське життя, в котрім всі члени громади спільно працювали і спільно користали з оwoчів своєї праці] розвинула ся подружна форма пар. Один мущина і одна жєнщина — були мужем і жєною. Однак многоженство [мати більше як одну жєну] не було ані скасоване ані заборонене, так як тогдї не було нашого розуміння морали. Однак многоженство не практикувало ся. Здобути поживи було дуже трудно а повинностию мущини було старати ся для жєнщини, з котрою він жив. Надто мущина перебирав ся до дому жєни або жєн і вони його пильнували чи він сповняє свою повинність. Коли він не міг дати собі ради, тогдї его проганяли з дому. Був се варварський, перозсудний і простий спосіб розводу. Тогдї мущина був міг лучити ся з иньшою жєнщиною а жєнщина могла вибрати собі иньшого мужа. Діти лишали ся при материній родині; материн брат [вуйко] вважавсь найблизшим родичем і він мав більше право до дітей чим сам батько. Між парову родину а многоженну входить патріярхальна родина. Була се по сути одноженна родина, але коли патріярх був богатий, вона ставала многоженною так як в той час була введена неволя а він мав вла-

сть над своїми невільницями.

Одноженство.

Одноженство прийшло з розвоєм приватної власности. Оно не означало правдивої спільности одної жінчини і одного мушчини. Далеко до того! Оно просто означає легальне подружжє одного мушчини з одною жінчиною. А се знов значить, що діти такого подружжя суть легальними спадкоємцями тих осіб. Рука в руку з тим зростали дві погані спадщини для новочасної цивілізації — проституція і облуда. Ані давні володарі ані фєвдальні барони не мали морального розуміння одноженства. Давні пани тримали повні доми гарних невільниць а їх духовими дорадницями не були їх власні жени але прибічні. Рицарі середних віків мали повну власть над своїми кріпачками, і їх романтична любов до них, описувана в поезіях і піснях, провадила до проституції і зради. Нинішнє одноженство, з численними розводами і скандалами, не втікло далеко від давного.

« Богато наших суспільних стовпів має по кілька живих жінок, і много поважних пань має по кілька мужів. Нинішні „кузини“ у великих панів і попів, є тим чим у Греків були

прибічні жінки. Для заспокоєння своїх полових забаганок мущина купує тіло жінчини, котру біднота пігнала на ринок продавати ся. Різниця поміж стародавними інституціями і новочасним подружжєм, в котрім мущина приймає за собою право дане богом, є мала. Новочасний спосіб полового пановання і знущання над жінчиною є лише більше облудний і лукавий, так як проституція уважає ся ганебною, а весь сором спадає лише на жінчину.

Історичне одноженство є твердою економічною інституцією. Она означає ні більше ні менше лиш вивласнене жінчини з економічної влади, однаково у властителя невольників, панцизнякаго пана або новочасного капіталіста. Вивласнене жінчини зробило з неї парасита а дружбу спекуляцією. Такі відносини є переважно в пануючій класі. Вінчане є контрактом, котрий мало коли сповняє ся сторонами. Батьки, опікуни і свати [агенти] втягають ся ні в ту справу. Маеток являє ся рішачим фактором. Де був дозволений вибір, там він був вибором відповідаючим класі вибираючого. Такі контракти робить ся часто без сторін інтересованих, котрі часто не бачуть одно одного і без огляду на те, чи люблять ся чи ні. Діти часто лишає ся в ко-

лиці або суть за малі, щоби на них зважати. Земля, невідьники і маєтки є правдивими богами любови. Думати про часи романів як часи подружжя з любові є помилкою. Роман є власне противником дружби. Герої бували часто жотаті, так само як героїні.

Величава стара інституція подружжя мала дуже мало спільного з правдивою любовю, вірністю та чеснотою.

Пролетарська родина.

Ми бачили попередно, що многоженство між варварами було мало кили практиковане тому, що набуте поживи було за трудне і не позволяло на такі забаганки. І так само з убогим людсьм. Убогі були за убогі, щоби могли наслідувати богатих і творити видатки в одноженній родині.

В біднійших клясах одноженство було установлене економічними потребами. А що економічна потреба є найбільшим учителем, тому між біднотою одноженство стало найбільшою моральною чеснотою. Для того між пролетаріями криє ся найчистійше людське почуте, новочасна полова любов в подружжю і спільнім житю.

Правдива, чиста і тревала полова любов

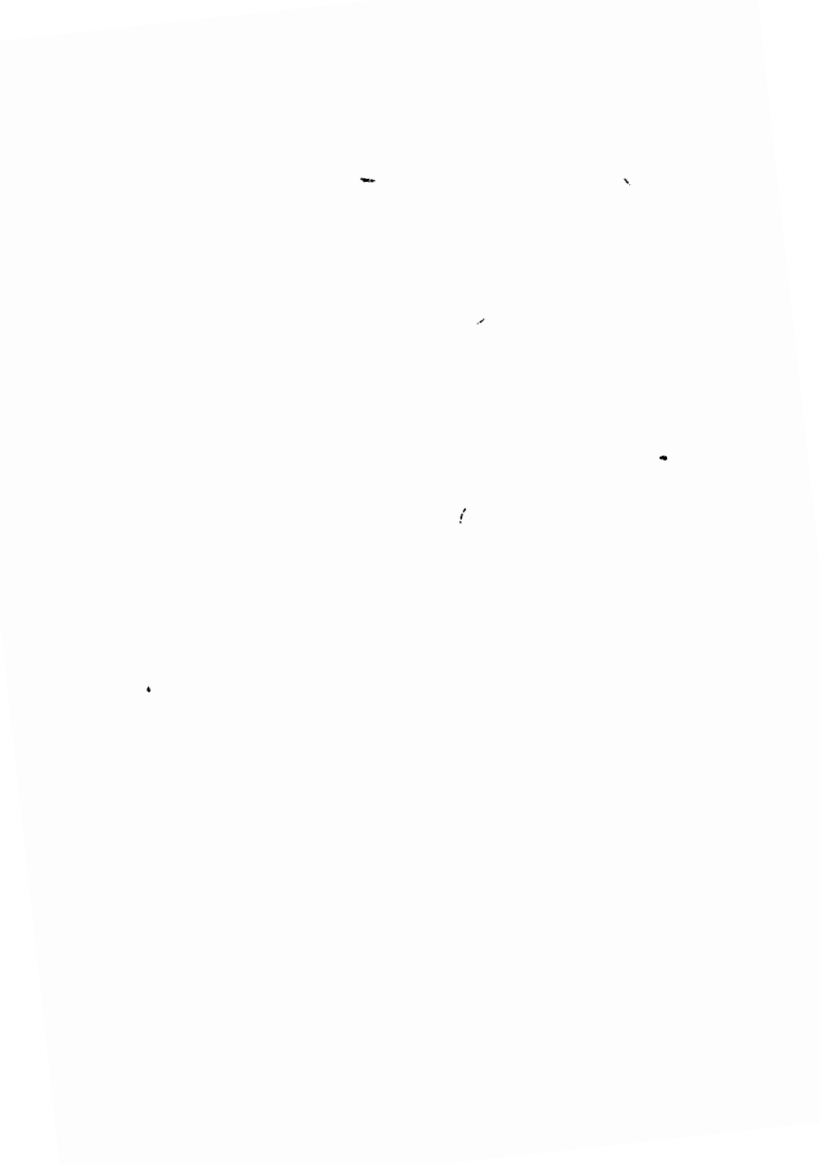
недавна і повстала через генерації подружжя. Тоді коли старинні народи вивласнювали свої правдиві жени, пастух, діставши свою любку, співав пісні і мрів про неї, бо був за убогий шукати за іншими. Коли февдальний князь женихавсь з женою другого або покинутою, бідний кріпак тільки працював, щоби зложити дань, котрою викупував „першу ніч“ до якої був управнений пан. Хотяй простий, варварський і темний, як всі пастухи і кріпаки були, він викуплює свою товаришку життя з посвятою перед і по подружжю. І саме власне створило віддану любов з генерації в генерацію а з неї виростуть наслідники чисті як цолова любов.

Коли новочасна богачка глядить за титулами, якими моглаби прикрасити своє назвиско, а титулований виродок глядить за богатством, котрим мігби піддержати свою утікаючу славу; коли дами середної класи товчуть ся за становищами, грішми і удержанем для своїх дочок; коли зіпсоте, скандали і розводи стають все частійшими, то та часть індустріального пролетаріяту, що не звязана з богатствами ані крайною нуждою стараєсь лишити ся чистою о скільки можливо і уникнути того лиха яке навістило пануючу класу. Має-

тки не мають значіння в подружжі пролетаря
ані як тягар. Робітники не посідають нічого
крім робітничої сили а її всі вони посідають
однаково. Мущина з посадою може не раз в-
важатися як дінший від того що не має по-
сади, але що посади в нинішніх часах також
не певні тому мають на вибір малий вплив.

Пересічний пролетарський дім є далекий
до ідеалу. Тисячі підводних порогів знахо-
дить ся в морю робітничого подружжя. По
давніх поколіннях ще й доси лишила ся в же-
нщини вузкоглядність і бругальність в му-
щини. Клопотів прибавляють економічні
обставини, безробіте, дорожня та великі ро-
дини, котрі треба живити та приодіти. Не да-
ром є поговорка: „Біда в двері а любов через
вікно”. Вона ще й нині має своє значінє.

Робітники за вбогі щоби наслідувати бо-
гачів. По найбільшій часті робітники мусять
витрачувати весь заробіток, щоби удержати
дім, жінку і дітей. Той зарібок не дозволяє
удержувати „коханок”. Такі непотрібні ви-
датки кінчуть ся досить скоро. Надто тепе-
рішня жінщина шукає фабричної роботи і не
дає себе покинути в дома. Не маєтки при-
вели її до чоловіка і не вони держуть її при
чоловіці, а законні і урядові умови, що до

.

.

.

~

...

.

гацтва суспільности, лише жила з купованя дешево а продаваня дорого потребуючому, котрий бажав купувати.

Під новочасним капіталізмом діло інакше. Про потребу виробу товарів ніхто нікого не питає. Не оден проведе ціле своє життя витворюючи все ті самі товари. Дехто не уживає і кришки з тих товарів, котрі виробляє. Те все, що нині виробляє ся, вивозить ся на ринок і продається на ужиток.

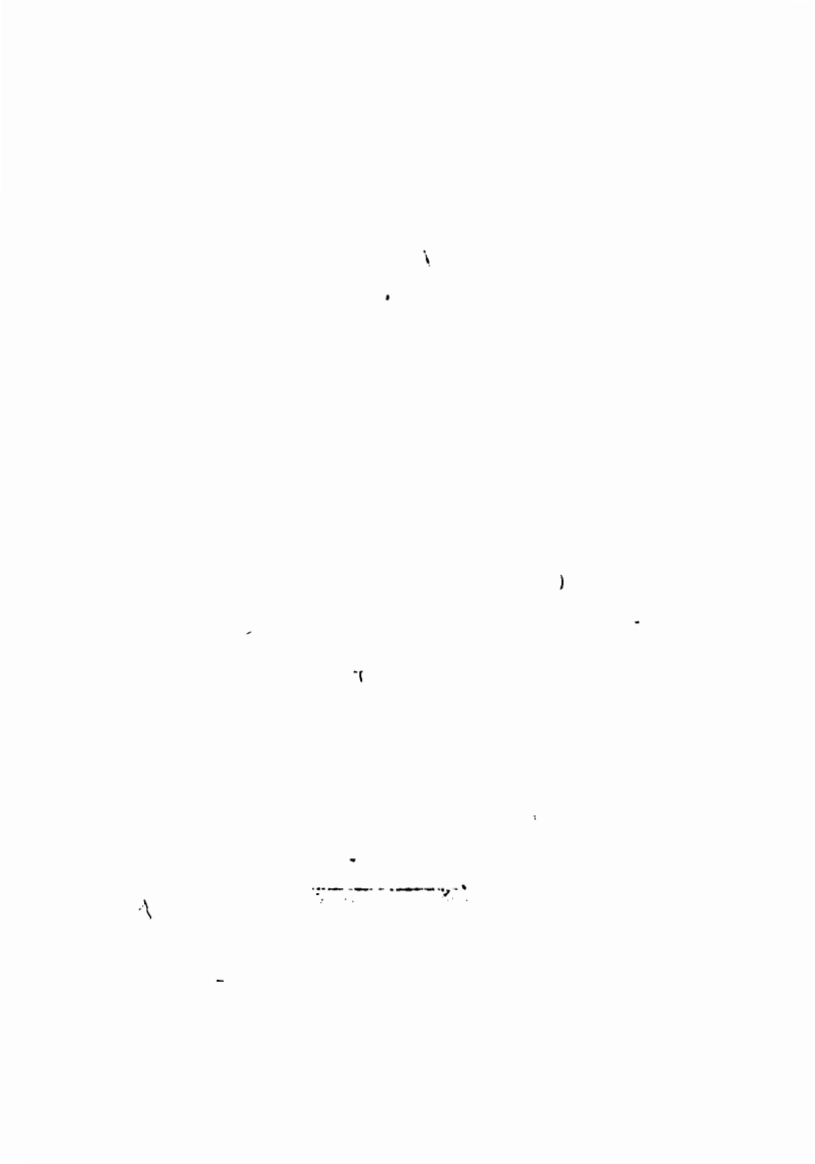
Власність праці.

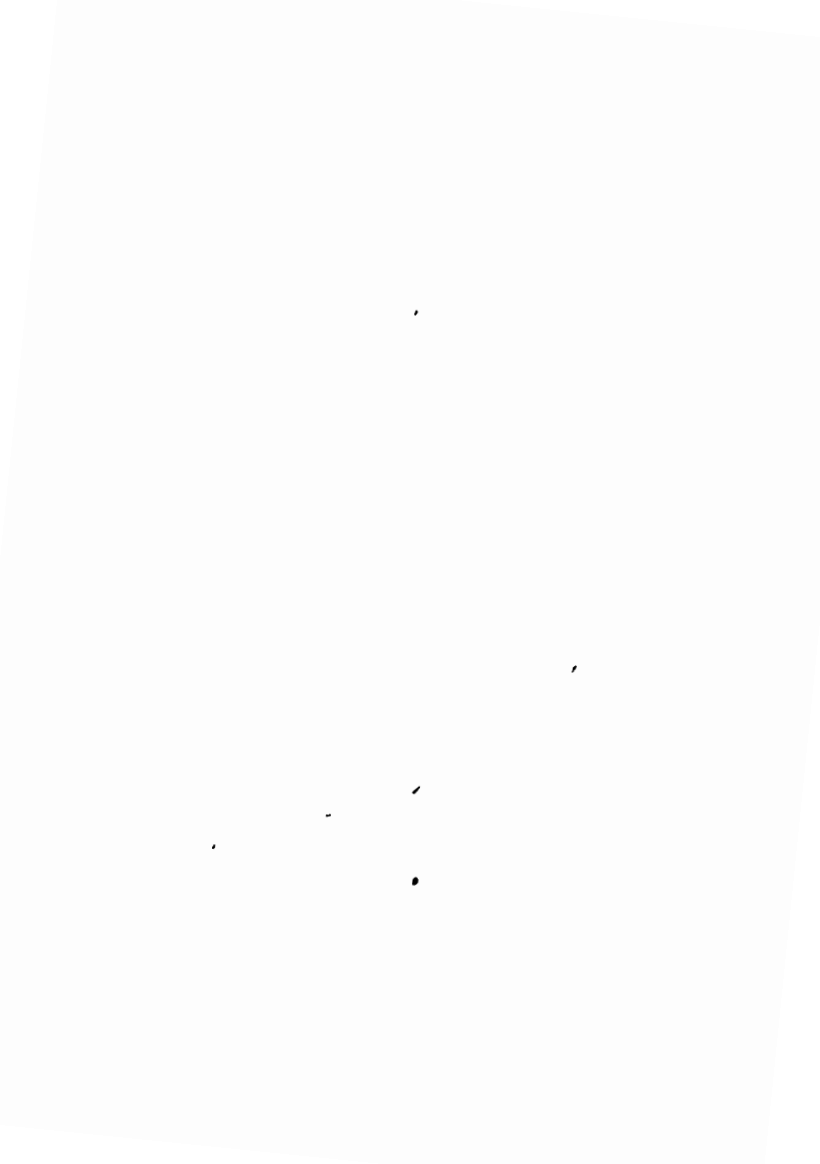
В часах ремесла, коли знаряди були ручними знарядями, і дійсна праця виконувалася людиною, в тих часах не було питання до кого належить продукт праці. Чоловік, котрий був властителем знарядім, був сам робітником, і витвір его праці був его власністю. Коли він давав роботу ученикам або челядникам, то они не працювали за плату, але за те, щоби навчитися ремесла та стати майстрами. Для того, хотай они надавали вартість продуктам майстра, але в заміну діставали вартість в науці. Під капіталізмом те все змінило ся. Звичайний знаряд перемінився в машину, котрою часто оден чоловік не може орудувати. А ще до того поділ

праці розширив ся на окремі вироби. В новочаснім процесі праці одна особа не викінчує виробу лише його частину, часом одну шесту або одну сотну часть. Для того одна машина не може зробити нікого незалежним. Процес праці є кооперативний. Лише як спадщина попередних віків, засоби продукції лишили ся власністю одиниці, а по праву спадщини тої власности, витвір праці лишив ся власністю властителя машини. Для того капіталізм є кооперативною працею а одиничною власністю витвору праці.

Збиранє богацтв.

Сама природа машини вимагає збираня богацтв. Власність кожного окремого чоловіка була неможлива. Поділена власність була проти її природи. В початках капіталізму принцип був „вільна конкуренція є житєм торгівлі“. Але вільна конкуренція, коли она приносить користь, так приносить її лише для щасливого; се знов забиває саму конкуренцію. Нещасливий вилітає з рядів капіталістичної класи і лучить ся з наємною робітничою класою. Чим зручніша конкуренція, тим менше щасливих, а чимбільші і коштовніші засоби продукції, тим менше лишає ся

роботу значить продати своєю робочою силою властителям машини. Коли робітник знайде роботу, він мусить згодитися на ту плату, яку йому дають і певне число годин праці денно. Робота зроблена в тих годинах належить до капіталіста. Обов'язок робітника є віддати ту всю свою силу без огляду на плату яку дістає. Все багатство, яке робітник виторить підчас тих годин праці, належить ся капіталістови, без огляду як він за се платить. Дятого справа проста і зрозуміла що чим менше капіталіст робітникови платить і чим більше робітник витворює, тим більшою є надвишка багатства, котре пливе в кишені капіталіста. На примір, коли робітник може виробити товару вартости 5 доларів денно і одержить лише \$2.50 денної зарплати, то других \$2.50 іде в кишеню капіталісти. Але коли його плата виносить лише одного долара то 4 долари іде до капіталіста. Врешті, коли поправивши процес праці або інші средства, робітник з платою \$2.50 може випродувати за 10 доларів замість 5 доларів товару; тоді капіталіст одержить \$7.50. Задача, головна задача капіталіста і його поприхачів, устроїти все так, щоби можна обдирати робітників з найбільшим успіхом. І вся власне „робота“

пильно займає їх кожного дня цілими годинами і заслугує для них титул „пильности“, „робучости“, „витревалости“, „ощадности“ і т. д.

Капіталістичний лад є хитра штука, котрою капіталістична класа рабує робітничу класу з виробу її праці так, що она того не може бачити, як безмірне багатство громадиться в руках кількох людей; так они не знають як се робить ся. Капітал є незаплачена праця. Профіт, процент і дивіденди є незаплачена праця. Все багатство і щедрі дари капіталістичних дармоїдів, представляють незаплачену працю. Для горстки людей капіталізм загортає всі винаходи і відкриття минулих віків. Він присвоює для своїх вихованців оwoчі праці і змагань минувших поколін. Таким способом він держить владу над теперішнім поколінням і з дня на день рабує його з оwoчів його праці.

Платна праця є новочасний хитрий спосіб неволі, котрий робітника примушує іти на ринок і продавати ся за кусок хліба, аби прожити.

Час перед капіталізмом.

Можливо, така вже доля, що перша ма-

шина, котра відіграла таку велику ролю в індустріальній революції і носить ім'я жінщини — „прядуча Ганка“ (the spinning “Jenny”). Чи воно значить, що се почалася найгірша неволя для жінщини і що до неї причинила ся машина? Чи може се означає визволене жінщини? Правда, машина завела жінчину до фабрики! Але еволюція показує на машину як спасительку жінщини в будучности!

По „прядучі Ганці“ зараз слідували машинові ткацькі варстати і інші знаряди, котрі цілковито зреволюціонізували ткацтво. Виріб одежі був занятєм жінщини цілі віки. Навіть в часах ремесла она почала в той спосіб заробляти на жите. Але конкуренція стала скоро неможливою. Резолюція в ткацтві забрала його з дому і обернула в індустріальну професію. Ткацтво зробило ся фабричною роботою. В Англії, разом з розвоєм сеї індустрії і відкритєм світових ринків на ткацькі вироби, потреба вовни ставала щораз більша. Весела Англія, засіяна самостійними домами, перемінила ся в велике пасовиско для овець. Коли процес збираня приспішив ся, народ був змушений покидати землю через вивлащенє, Домашні індустрії згасли. Нещасні селяне втікали до міста і шукали роботи. Му-

щини, жінщини і діти шукали в фабриці захисту перед голодом. Обставини праці були такі, що годі описати. Робітники були убогі, темні і не організовані. Можна було використувати їх на всі боки. Робітні були нездорові і лихі. Платня була така низька на яку нужда могла дозволити і для годин праці вебуло границь. Поневірка народу була страшна. Жінщини і діти, будучи слабими, терпіли найгірше. Але разом з тим, як они заповняли фабрики, з фабрик стали вптискати мущин. Тисячі мущин волочили ся по всіх дорогах і зробилися небезнекою для богачів. Заведено строгі закони проти них, навіть дійшло до того, що за волокитство вішали. Таким способом капіталізм голосив свій прихід на світову сцену. Таким способом Англія стала фабрикою світа і паном моря, а на нужді робітників вирости Англійські капіталісти в богатих льордів.

„Нова жінщина”

Маючи на увазі, що економічний вплив постановляє соціяльні відносини, ми можемо тепер прослідити позицію жінщини в теперішній суспільности. Щож лишилося з економічних основ середновічного дому? Прав-

ду сказати, нічогосіняко! Всі добрі старі женські занятя нині індустріяльними професіями. Економічну основу вирвано з під жінки другий раз. Сей раз фабрика з її машинами зробила домашню роботу не поплатною. Тепер жінчина не має що робити дома хіба що липає ся з дітьми або як наймичка або мала господиня, і то коли муж є в силі заробити на таку вигоду. Але сама нудьга дома показує її лиху позицію. Її стає „скучно“, а се хвороба зовсім незнана для наших бабок. Жінчини висшої класи топлять свою „нудоту“ в товаристві. Назвою „товариства“ прикривають ся балі, обіди, забави, веселе жите, сильні напитки, гра в карти та курене папіросів. Жінчина середної класи прсвадять свій час в „клубах“. Нудота жінчини робітниці заставляє її шукати роботи. Навіть коли конечно потреба єї не змушує, вона думає про працю. Робота в маленькім домі вистарчає і не виплачує ся. Дочки, сестри а навіть жінки бажаючи „лутшого добробуту“ ідуть до фабрики, склепу і бюр і наймають ся до праці. Научити ся ремесла або дістати якусь роботу про те думає нинішня жінчина так само як мущина. Піти заміж, се вже не конечність ані не найвисше щасте, на котре жін-

щина дуже ласа. Коли й так буває то хіба случайно. Робота запевняє її найлучше жите і незалежність. Учити ся господарити вистарчить тоді, коли дівчина вийде заміж. А що тут нема й чого такого великого учити ся, бо в нинішніх часах можна купити готові страви або зісти в ресторані; оно навіть часом практичнійша, можна дешевше прожити.

З тою зміною в економічних відносинах прийшли неминучі зміни в соціальних відносинах, в звичаю, обичаю і думках. Не лише жінщина багатії класи пішла в „товариство“, не лише жінщина середньої класи пішла в „клуби“, але і жінщина-робітниця пірвала кайдани свого вузького оточення, котрі були причиною її вузьких поглядів. Так як жіноча діяльність, перестала бути домашньою працею, так і її забава і розвага не обмежуються в домашніх стінах. Жінчину можна побачити кожного дня на улиці без товариства і се не шкодить її славі. Ранні години і пізні години, денна і нічна праця зробили своє. Будучи незалежною платною робітницею, жінщина найшла собі свої власні завави. В нинішніх часах старші дівчата вже не чекають аж їх хто проводить в театр, на танець або забаву, але ідуть сами і не накликають „нечести“

або „соблази“ на громадянство. Заповіді перших апостолів Християнства, що голос жінчини не повинен обзивати ся на публичних місцях, не признають вже навіть найпобожнійші. Нині можна почути жінчину в новочасних церквах, а дівчата з „Армії Спасення“ прогнали останки старомодного звичаю і назадництва.

Жіночий рух є свободнійший як коли було в класовій суспільности. Правда, ми можемо лише условно говорити, що жінчини вільні. Але тут починаєть ся їх поступ вперед без огляду на всякі перепони.

Такі зміни прийшли в етиці, морали, звичаю і думках жінчин минулого віку. Якби булиби жінчини революційних днів, коли би они раптом появились, жінчини дваїцятого віку?

Жінчина в фабриці.

Після упадку домових економічних обставин, ми бачимо жінчину робітничої класи в фабриці і заводі. Фабричні двері для неї широко відчинені. Поділ праці зробив непотрібними окремі спосібности а з сим і довгі літа ремісничої науки. Робітники служать біля машини, годують механізм, відбирають го-

тові продукти, пакують, вяжуть, ліпять, значать і т. п. В деякій роботі не треба нічого більше лиш гнучких пальців, уваги і підданьства.

Першим результатом введення машинерії була заробітна конкуренція між мущинами. Вона знизила платню. Далі машинерія зробила роботу простійшою. Се відкрило поле для женщин і дітей, і чергою викинуло ще більше робітників на ринок конкуренції. Подруже і вигодоване стало трудніше. В нинішних часах вже треба, щоб всі старші члени родини — часто навіть і діти — посвятили свою енергію щоб можна всім удержатись. Коли їм удасть ся, як той казав. „відогнати вовка від дверей“, то знов вимоги виспої цивілізації творять все нові потреби. Щоб їх задоволити робітники починають охочо працювати. З окрема молоде покоління, котре воліло-б не жити як жити позаду за вимогами часу.

Капіталістична кляса хоче зиску. Тому вона шукає дешевого і покірного робітника. І тому вона радо наймає женщин і дітей, коли лише можна. Що женщина є дешевша від мущини, ніхто того не заперечить. Що воно так, мимо того що вона нераз робить ту саму

роботу що мущина, нічого дивуватись. Так зробила світова історія. Від віків жінщини не здобували хліба. Навіть в нинішніх часах тисячі з них не працюють на хліб а лише помагають родині або заробляють собі на одіж та шпильки. Вони ніколи не були борцями і тому легше піддають ся своїм павам. Вони ніколи не виступали масово тай тому не призвичаїлись до організації і тому, загально, не є організовані.

Непевність життя.

Одним з особливих з'явищ новочасної суспільности, страшнішим від самого голоду, є непевність життя. Перспектива нужди є така сама прикра як сама нужда. Від заведення індустріальної машинерії щодня викидаєть ся тисячі робітників на брук. Ані найспосібніший механік ані найбільш талановитий духовий робітник не забезпечений від конкуренції машини. Поділ праці і новочасні технічні винаходи уможлиwiająть заступлене дорогої праці дешевою.

До того, величина і скорість новочасної продукції і транспорту, та безуставні заходи капіталістичної класи, щоб лишити собі більше і більше зиску знехаївши кошовні від-

повідні средства охорони, роблять новочасну продукцію богато небезпечнішою. Індустрія є боевищем встеленим тисячами трупів робітничої класи. Ідучи рано до роботи, ніхто не є певний чи вернеться домів або чи не вернеться калікою. Поети осьпівали брутальність чоловіка проти чоловіка в минувшині. Війни все були люті. Здорових муштин вибивано, жінчини лишались вдовами, діти сиротами. Але нинішні промислові війни забивають також тисячі жертв. Більше людей гине в фабриках як попередних світових війнах. Щойно недавно цивілізований світ довідався про катастрофи копальняних вибухів. Та чи цивілізований світ або наше демократичне правительство журить ся тим, що станеться з тисячами вдів і сиріт тих нещасних углекопів?

Громадський лад стає що раз безоглядніший в нищенню людського життя. Тому кождий старається заобезпечити ся на „лиху годину“. Але найгірше лихо в тім, що лиха година приходить за рано і застає робітника не забезпеченого. Отсе й є причина, що жене дівчат до науки якоїсь фабричної або бюрової роботи, яку „колись як знайдуть“. „Може батькови що статись“ або вийде заміж

і буде змушена удержувати себе і дітей. Через ту непевність подружжя зробилось не таким вже приманчивим. Заняте забезпечує дівчині певнішу будучність. З другого боку воно дає їй можливість колись удержати родину. В безустанній непевності будуччини за працю хапають ся пильно і мушчини і жінщини і діти.

Фабричне жите.

В теперішній час заняте для жінщини є примусове. Старші дівчата та мушчини. (себто понад час подружжя) становлять вже великий процент населення. В фабричних округах стеїту Масачузетс, Род Айленд і Конектикут є цілі „жіночі“ міста. З другого боку в копальнях, лісових і залізничних округах в Пенсильванії, Огайо і на Далекому Заході є цілі „мужеські“ міста.

В Новій Англії вже навіть пісень співають: „Всі працюють окрім батька“.

Дехто під небеса величає свободу і незалежність фабричної жінщини робітниці. Та се значить добавляти болю завданям ранам. Капіталізм розбив дім; порозривав родинне життя; поробив сотки тисяч мушчин волоцюгами; заставив жінщин тяжко працювати;

забрав дітей з дому, школи та від іграшок; кинув всіх і вся в люту конкуренцію щоб з їх костей, мускулів і мозків вимолотити як найбільше зисків. Наємна неволя єсть саме противенство свободи і незалежності. Яку свободу мають дівчата що йдуть кожного ранку до щоденної тяжкої фабричної праці? Довгі години нужди, поневолення і пониження. Окруження нездорове духово, морально і фізично. Хотяй праця проста і легка, та одна і та сама робота стає докучлива і тяжка. Довго стояти на ногах шкодить здоровлю жінчини. Все проче робить її нездатною бути женою або матір'ю — виплоджує жінчину. Се вбиває її духово і творить глупість і простацтво. Так само воно впливає на моральне, духове і фізичне жите родини. Нема нічого більш огидливого як безплідна, вперта, простацька мужеського вигляду дівчина, хіба перевершить їй уцавший фізично вироджений бабій—мущина. Капіталістична суспільність продукує таких подостатком.

Фабричне жите є як раз противенством свободи. Се наємна неволя. Ніколи не бувало такого злого, темного, докучливого наглядача невілників, як нинішний фабричний наставник. Праця, недоля, жура і непевність завтрішного дня убивають душу і дух чолові-

віка. Свобода може прийти лиш через свідомість і розуміне. Дорога до свободи може вести через фабрику але ціль не буде досягнута доти, доки люде не покорять собі на службу машину, замість бути невільниками її і кількох її властителів.

Образоване.

Женщина пішла не но в фабрику; вона конкурує з мущиною также в наукових і професіональних занятях. Більшість учителів в середних і висших школах — жінчини. В секретаріатах, книговодстві, стенографії і інших подібних занятях більше жінчин чим мушин.

З розвитком широкої і запутаної торгівлі яку сотворив капіталістичний розділ товарів з'явилася потреба маси робітників для тої роботи. Після того як вирости нові галузи промислу, в котрих робітники потребують знання або хоть обломків знання, вони мусіли заізнатися з хемією, математикою, механічними рисунками, чужими мовами і т. д. В усіх попередних суспільних епохах наука була привілеем висшої кляси. Але з розвитком хемічних, технічних і писарських відділів промислу, капіталізм постарався, щоб знане і розум так

само як звичайна праця стали звичайними товарами. Коли наука стала загальною потребою, тогді она не могла вже бути власністю одиниць. І тому то наукові інституції розширились. Капіталістичні філантропи, з тих відпадків, що лишилися їм з розкішного життя, почали строїти читальні, університети та ремісничі школи. Наука так подешевіла, що стала приступною для кожного. Рівночасно зробила ся приступним для обох полів. Дівчата можуть учитися на рівні з хлопцями, і таким способом можуть займатися всякі громадські становиска та конкурувати з мущинами.

Та не лише наука подешевіла в тім, що легше її здобути. Вона дійсно упала в якості. Правда, що десятилітна дитина нинішніх часів побувши в школі знає дечого більше як філософи і учені старини. Але філософів і учених сьогодні так-же само мало, впорівняно до теперішнього населення, як і в старині. Теперішня шкільна наука є дуже одноструйний технічний процес. Є се радше справа напихання голови деяким знанем як асимильовання того звання. Такий процес продукує спеціалістів, котрі добре виконують свою окрему працю але поза се нічого иншого не зна-

ють. Наука понизилася до звичайного твору. Виріс образований пролетаріят, котрий на руку праці має ту саму вартість що й індустріальний пролетаріят.

Але проте навіть лихе освічене є ліпше від неграмотности. І в тім так само як в иншій капіталізм відіграв велику роль. Хоч тепер маса студентів і школярів учить ся нисшій науці як давнішнє учили ся по школах, але проте вони в знанню і в науці стоять багато вище від маси народу а навіть від багатих і економічно щасливих людей минувших історичних епох. В той сам час, коли бачимо упадок дійсної науки через загальність і спеціалізоване, нинішній світ має достаточне число славних учених в кожній галузі науки, і та наука, мистецтво і література стоять вище від всіх попередніх епох.

Капіталізм є переходовим періодом до вищого степеня громадського життя. Рівність єсть признакою вищого розво. Отвираючи наукові інституції з одного боку для робітничої класи, з другого для обох полів однаково, капіталізм зробив для людського роду велику прислугу. Знанє родить бажане знання. Докладна і здорова наука мусить прийти по убогій і спеціалізованій. Раз людство піз-

нає як мало воно знає і кількото великих і дивних річей ще треба учитись, воно відкриє найпевнішу дорогу до знання. Коли жінчини вийдуть на дорогу знання то вони певно будуть старатись його піддержати і розвинути. В жінчині науки, внаня і витревалости, людство мати не кращого товариша і учителя, як в гордих, нерозважних, темних і самолюбних жінчинах нинішного дня. Дитина сама зродиться з тими принципами знання, науки і здоровля, які тепер трудно до заціплення навіть в ліпших людей.

Разтакий народ заселить землю, тоді певно не буде місця для неволі і гнету.

Справа слуг.

Говорячи про жіночі клопоти, великі та малі, ми можем не дотокнутись того спірного питання. З поміж найбільших клопотів жінчини-пані клопіт в домашню службу чи не найгірший. Льокаї, себто правдиві підлизники плутократій, се ціла велика кляса людей. Чим багатше і розкішнійше товариське жите плутократії, тим більша армія льокаїв. Таких лизунів держуть в своїх гірських, над-морських та міських палатах

на півночі і на полудні. Дехто забирає цілий корабель і подорожує довкруги землі оточений купою льокаїв, що служать і кляняються на кождім кроці. Дехто держить няньок для своїх собак, котрих вивітрюють кожного ранку.

Така служба богачам є ласий кусок для тих муштин і женців, котрі можуть заглушити свою волю і зробитись бездушними манеренами та ляльками. Нема в світі такого пониження, котре-би зворушилоби такого панського заупника. Але часто буває, що слуга возьме верх над паном. Льокаї заходять в комнату тоді коли говорить ся про важні справи та заміри. Щоби вони лишили ся тайною, треба слугу підкупити. Але в кого можна купити мовчанку, в того можна купити зраду. Таким способом нераз добрий пан і пані попадєсь в руки слуг і відпокутує своє. В великих скандалах слуги часто виступають за головних свідків. Залежить від того котра сторона заплатить ліпше, щоб льокаль говорив або мовчав. Всякі сплетні виходять на світло денне задними дверми. Не даром то пани щиро бажають, щоб вернули ся ті часи коли-то зі слугами можна було робити що хочеш.

Льокайська кляса для соціалізму не приступна. Вона залежна від богачів і тому старається піддержувати ту систему, яка дає їй життя і наживу. Чим багатша, буйніша та марнотратніша панська кляса, тим більші відпадки для льокаїв. Тому вони стоять непохитно при богачах, при богацьким злодійстві і богацькій розтраті гроша. Вони з натури і інстинкту ненавидять промисловий пролетар, як противника тої кляси, котра старається для них за лїнживе і нінащо не придатне жите. З другого боку вони є зненавиджені промисловим пролетаріятom. Льокай та підніжка — се слова — зневаги.

З поміж всіх клопотів для женщин середної кляси сей найтрудніший до розязання. Вони страшенно відказують на фабрики і магазини, котрі забрали дівчат з домашної служби, поробили їх „гордими“ та „незалежними“ і не дозволяють паням старшувати над слугами. В нинішних часах дівчата не мають охоти посвячувати свої вечері та неділі та слухати чиїхсь приказів коли вони мають вільний час або коли мають ся вертати домів. Коротко кажучи наємна праця женщины в фабриках створила ту трудну службу проблему.

Середна кляса любить малпувати манери плютократії. Правда, вона не може свого досягнути через непомірні видатки. Але вона старається скільки може. Новочасна наймичка для неї великий клопіт. Середна кляса не має досить багатства щоби купити собі послух, облесливість і покору. Послушна наймичка скорше чи пізнійше дістається в багату сімю. А незалежна слуга се пострах для жінчини середної кляси. Коли вона недобра то дім перевертається до гори ногами. А коли вона така, що варта її задержати, то знов не дасть собі командувати. По домах середної кляси дівчат не держить ся на те щоб одягались і нічого не робили. Їх служба, не забавка. Вони мають працювати, їх на те наймають і вони на те йдуть. — Але будучи здатними до праці і пильними, вони не дозволяють, щоби пані ними поштуркували. Вони готові покинути службу так як були готові нанятись, а коли не можуть знайти відповідного місця, тоді звертаються в найми в фабрики. Я знала дівчат, котрі покинули службу лише тому, що їм велено було носити смішні маленькі чіпці на голові, яких ніяк цивілізована людина не носилаб. Я знала особисто дівчину, котра покинула вигідну слу

жбу лише тому, що її пані мала плютократські манери і вимагала від неї, щоб виходячи на вулицю дівчина носила фартушок. Она ніколи так не убиралась і відмовилась так убиратись вимовляючись тим, що її одіж є її власність і она має право носити як їй уподобається. Се була образована дівчина і мала великий хист виховувати дітей. Для психологічних студій ми старались познайомитись з її наслідницею і преконались, що се була проста, темна, брехлива і лінива дівчина, котрої саме товариство нівечило дитину. Але за те вона носила фартушок і була-би пість фартушків носила аби лише задоволити паню.

Поза той льокайський та блазенський бік справи який плютократи стараються поладнати, справа домашньої служби нас зокрема не займає, так як вона переходить в загальну промислову проблему. Дім середньої класи стоїть перед упадком. Готелі і великі дома займають його місце. Непокірність слуг жене середню класу до того.

Колишні пристановища домашньої прислуги стали полем промислу і індустрії. Кухар, наймит, дверник, фірман, голяр вони сьогодні промислові пролетарі. Тому „проблема служби“ не займає соціалістів. Вона вирівнюється дорогою соціального розвою.

Душогубне суспільство.

Приглядаючись до теперішньої жіночої долі бачимо одно прикре явище, а власне, що в новочасній суспільности так багато жінок калік. Не говоримо про тих, що родять ся каліками або стають ними через якусь хворобу; тут звернено увагу на калік промислових, котрі колись були здорові, але втратили здоров'я і силу при праці. Загальною ми вже говорили про велику безоглядність теперішньої суспільности що до марнування людського життя в індустрії і промислі. Людська суспільність все легкодушно витрачувала людське життя як не на однім бойовищі то на другім. І чомусь ніхто не має охоти говорити про ту страшну різню.

В кожній попередній суспільности мушкетер воював, щоб охоронити жінок і дітей своєї кляси або нації. На полі новочасного промислу нема охорони для нікого. Сильний не може тут охоронити слабого. Тут радше всі борються, проти всіх, жінки беруть участь в боротьбі на рівні з мушкетерами і ще гірше пропадають. Різними експлозіями цілі фабрики були зривані у воздух і трупи жінок лишалися разом з трупами мушкетерів.

Бували по фабриках страшні пригоди і жінщини з мущинами вискакували з високих поверхів, щоби окалічити на ціле жите або убитись на смерть.

Письменники з полудневих бабовняних округів розказують, що бачити там малих дітей без пальців або рук є річ зовсім звичайна. Жінщини мусять стратити і тратять руки і ноги майже в кождім промислі. Поети оспівують красу жєящини її волося, та робітниця мусить його обтяти, щоби стати на рівні з мущиною. Красне волося нераз було причиною тяжких мук жєящини—робітниці. Нераз воно попалося в машину і машина обірвала його так, що й червоно скірий Індіянин так нє жем не обрізав-би. Такі випадки тепер зовсім буденні. За скільки послїдних тижднів газети писали про пять таких случаїв, три на Сході, оден на Середнім Заході і оден на побережжі Тихого Океану. Жіноче одіне є также жєрелом небезпеки. Много нещасних стратило жите або окалічили через те, що машина вхопила і потягнула за собою одіне.

Тисячі тисячів впали жертвою в розвоевім поході людського роду, тисячі тисячів упали жертвою дня поступу, щоби приготувити слїдуючі покоління для красшого житя та надходячого визволеня.

Економічне визволене жінщини є умовою її особистого і соціального визволення. Дорога до економічного визволення веде через фабрику. Старе мусить впасти, щоб зробити місце для нового. Лише на переході тисячі падають жертвою непосильного труду, тисячі терплять недостаток і понижене, тисячі калічують та гинуть; але над тим всім світить зоря, ясна зоря визволення людської раси від усякої неволі.

Високі і низькі змагання.

В ході еволюції нашого віку працюють два напрямки, оден піднимаючий другий понижаючий. Рік в рік капіталістична суспільність викидає тисячі нещасних людей з правдивого життя. Босяки множать ся з великою скоростію. Муштини і жінщини стають босяками. До босяків належать не лише ті нещасні, що займають ся жебраниною, дрібним злодійством і такими иншими не моральними річами. До них належить весь непотрібний елемент суспільности. Женський пол достарчає велитенську армію професіональних проституток, так в богатих костюмах, шовках і брилянтах як і в лахах і бідности. Злодії, дефравданти, обманці, професіональ-

ні грачі і всякі інші ошуканці рекрутують ся з обох полів.

Се суспільні відпадки. Та се така велика кляса, що в часі соціального перевороту треба з нею числити ся. В Росії вона достарчає рекрутів для „чорної сотні“, ту пошану революційного руху і страх робітничої кляси. Соціялістична пропаганда не має серед них успіху. Вони не можуть поправитися і не мають наслідників, для котрих-би працювали і надіялись.

Навіть серед звичайних робітників, що роблять користну роботу, є нахил до пониження. Напружена і убиваюча праця в фабриці понижає робітника до стану раба. У него нема много інтересу або охоти як працювати, їсти і спати. Мущини часто топлять свою нужду в п'яньстві. Хто може їх винувати знаючи їхнє жите? Нераз і женщины сходять на таке, але вони наближають ся до ряду босяків. Зanedбують себе, одягають ся без уваги для свого особистого вигляду, стають неприступні, зложні і капризні. Моральна атмосфера по фабриках є така, що дівчата і словами і ділом наближають ся до босяків. Огида, яку Рузвелт представляв як самогубство суспільности, має найбільший вплив на

женщин і жіночі звичаї нинішного дня. Невинність любов і чесність пропадають. Доброта щирість і матирна любов не мають в їх серцях місця. Президентські заходи тому не помагають. Се зродилось в капіталістичній суспільности через непевність життя та уникдок здорового, щасливого і доброго родинного життя.

Але проте ще не цілий образ суспільности чорний. Він має ще дуже ясні риси. Правда, де хто, особливо з інтелігентів або з тих що користають з темноти робітників, каже, що робітники пропащі. Та так говорять лише або люде нечесні або такі, що не можуть понятя духа робітничої класи.

Зразуміти робітничу класу не так легко. Та так як вона була все поневоленою класою ще від часів варварства. Ми носимо на наших плечах сліди вікової неволі і підданьства. Цілі століття поневолена класа була піддана і переслідувана. Передових хто зважився стати до боротьби, мордовано безпощадно. Та сама історія продовжається від першого повстання невільників аж до Паризької Комуни і Червоної Неділі.

Мимо тих всіх страждань, робітнича класа учить ся і організується для свого визво-

леня. Всюди видно змагання, щоб піднятися в гору. Про загальну шкільну науку для обох полів ми вже говорили. Змагання до коротшого дня праці зростають. З коротшим днем праці буде більше часу на поступ до ліпшого. Право робітничої організації вже введене, хоч воно ще все виставлене на пробу. Свобідні товариства хлопців і дівчат, муштин і жінок, є великий здобуток. Вони помагають обидвом полам поступати вперед і дають нагоду захочувати одно одного до того, що добре по одній або другій стороні.

В загальї, ми можемо тішитись таким людським поступом. Давними часами лише маленька меншість провадила людську расу вперед до кращого життя. Ся меншість все зростає і зростає скорше як коли в історії. Поступ стає щораз загальний, просякає всі поклади суспільства і потягає за собою більше жінок як в попередних віках.

Жіночі права.

Такі великі і раптові економічні зміни а за ними введені капіталізмом зміни в становищі жінки перенесли з собою деяку жіночу ненормальність. Нема в тім нічого дивного. Деякі жінки впливши новою сво-

бодою, стали посьміховищем та клопотом для людей. Вони почали накидатись на все людство, з окрема на мужчин, приписуючи їм тиранство і гнет.

Артемус Вард, найбільший американський юморист і сатирик у днях уладку старого режиму і приходу нового, звернув своє перо на карикатуру проти тих, що домогалися жіночих прав, так само як любив карикатурувати всяких недолюдків. Як подорожньому агентови, йому часто приходилось бачити всякі случаи. І він так каже: „Женщино, жєнщино! коли ти спокійна то ти виглядаєш як ангел; але коли скинеш з себе своє жіноче одіне і натягнеш на себе мужеські штани, коли покинеш домашнє огнище і в голові повно жіночих прав, коли ходиш як той лєв що хоче когось роздерти—одним словом, коли ти захочеш бути мущиною, то станеш чортом”.

Часто можна було колись побачити жєнщини, що свідчили тим словам. Жєнщина представляла себе за потоптану і над'уживану мущиною. Деякі з них наслідуючи мущини, прибирались в найсмішніші костюми, та наче самі хотіли зайняти те становище проти котрого боролись.

Щоби проти таких жєнщин не поклика-

тись на самих мушчин, я наведу тут жєншину найбільшого духа нинішного дня, велику акторку Ольгу Нетфсал, котра каже: „Я — много нас — не симпатизуємо з тими жєнщинами, котрі роблять ся мущинами, і бачуть, що цілий світ проти них. Я їх жалую. Вони духові, моральні і фізичні каліки. Але дякувати богу, кожде слідуюче покоління бачить, щораз то менше таких калік. Вони породились на те, щоб занепасти своє жите і своїх товаришок”.

В ході людської еволюції жєнський рід був найбільше нещасний.. Жєнщина, вибрана для добра громади і нації і загального поступу раси в обороні істнованя, часто стрічала много ворогів. В клясовій суспільности вона не мала собі ходу через закони приватної власности і полове понижене. Та поза тим кожда жива і не засліплена пересудами жєнщина признає, що мущина є найліпший приятель і що її найгірші вороги жєнщини. Кождий мущина любить товариства свідомих і поступових жєнщин. Та звичайно жєнщина сама ховаєть ся від мужеських розмов, думок, інтересів і товариства в повнімі широкім і духовім змислі. Коли мущина обходить ся з жєнщиною як з дитиною і заходить в пусті

балачки, яких ніколи не говорив-би серед му-
щин, так се дієть ся тому, що сама жєнщина
його до сєго доводить: вона чула-би ся пони-
женою „мужєською розмовою” про щодєнні
події або інтерєси світа. Думаючий чоловік в
кілька-мінутній розмові переконаєть ся чи
жєнщина думає і інтерєсуєть світом і його
завданєм. Жєнщина не дорівнає ніколи му-
щині коли она будє на него ворогувати. На
се трєба завзятої праці, терпєливости, вит-
рєвалости і здєрєсного впливу кількох поко-
лїнь енергїчних, образованих і думаючих ма-
терий.

Рівноправність.

Так зване жіночє питанє послїдними ро-
ками обмежилось виключно до питаня полі-
тичного голосованя, рівного виборчого пра-
ва для мущин і жєнщин. І коли ставити спра-
ву як питаня моральности, справєдливости
і рівности, то лишє тєрєдлоба людина може
протївитися рівноправности жєнщин. Жєн-
щина є частиною людської суспільности, во-
на терпить її недомоганнї і тому она інтерєсу-
єть ся або повинна інтерєсуватися суспільним
поступом. Але політика і державна власть
прийшли в світ з класовою суспільністю

і її поневоленем жєнщини. Чи ж воно не природна річ, що жєнщина, як всі поневолені кляси, виключєна від участи в політичній боротьбі цануючих кляс?

В теперішній час навіть не варт, щоби поступова жєнщина або соціялістка боролася за право голосованя. Теперішня боротьба є клясова боротьба. Реформи, які можна здобути при помочи виборчого права, не важні і можуть лише помагати латати теперішній лад. Ми соціялісти є проти латанини. Коли виборчого права можна ужити для повалєня нинішнього порядку, то нехай голосують ті, що його мають. Однаково робітнича кляса творить більшість населєня і є чисельно більша як треба щоби голосованєм перемінити теперішній лад. Але, щоби се зробити, вона потребує свідомости. Велика політична боротьба робітничої кляси є боротьба науки. Та боротьба провадить ся і словом і письмом, і в тій боротьбі кожда здатна до неї жєнщина займає своє місце, без огляду на капіталістичні закони, або обмежєня виборчого права.

В соціялістичнім ладі се питання найде свою природну розязку. Там адміністрація буде мати на ціли провід в промислі, продук-

ції, розділі товарів, науці, забаві і здоровлю, і буде виконувати ся самики робітниками на тих полях. Так як женщина бере участь в тих галузях праці, тому й она буде брати участь в їх адміністрації. Она возьме на себе сю працю як щось зовсім природне як своє право і повинність, без дозволу або надання.

Як особливе зявище поступу можна з того приводу згадати, що в царській країні, а саме в маленькій Фінляндії, женщины стоять найвище, так як мають там найвиспі політичні права, що до голосованя і вибору до найвисших законодавчих зібрань. Ми витаємо се як поступ і тішимось як здобутком довгих віків. Є се дійсний поступ, який скріплює голос поневолених кляс і політичні сили ворожі автократії. Одначе той край ще неготовий до соціалістичної революції. Кожда реформа ослабляє силу царя і держави. Дух, з яким ті фінські женщины виступають до боротьби, є славним змагавем жіночого поступу.

Професіональні юнії.

Морально здається ся признано в професіональних юніях Американської Федерації Праці, жінки мають ті самі права що мущи-

ни. Много людей думає, що воно так справді і жінщини повинні лише поспробувати. Але ті юнії є капіталістичні; мають той основний принцип, що інтерес капіталіста і робітника є однаковий. І коли служать робітникам, то лише вибраним членам професії. Вже сама їх натура не дозволяє їм допомогти жінщинам в їх боротьбі. Інтерес капіталіста в праці жінщини є той, щоб дістати як найдешевшу працю, а перешкаджати йому в тім значило б виступати проти спільних інтересів. Одна тільки юнія, яка, скільки знаємо, признала рівну платню і додержала свого, є юнія типографістів. В многих професіях, де працює велике число жінчин, організатори Американської Федерації Праці їх ігнорували. Се їх дійсна і згідна з їх заявами робота. Американська Федерація Праці є організація професій і підкупства. Її провідники глядять за великими вкладками і вступним, щоби могли мати собі високу плату і товсті приноси, а що жінщини звичайно лихо плачені зарібниці, тому нема з чого дерти. Конкуренція в жіночій праці, велика, тому що та праця звичайно проста, і тому трудно для зрадників створити монополію занять. І тому жінщини по найбільшій частині не організовані. Вони са-

ми не старались але і Американська Федерація того не зробить!

Робітниці шевських заводів, ткалень і пралень мають великі мішані організації. Але в них творяться найбільші злочинства. Їх змагання просто знеохочують а всі страйки програні. Послідній страйк в Фол Рівер був зовсім безкорисний, а до того робітницям прийшлося перебути много страждань і нужди.

Що правда, ніхто ніколи не робив заходів, щоб в тих юніях зрівнати платню мущини і женщины, а навіть ніхто не старався, щоб піднести платню до так званої „відповідної” висоти. Женщини робітниці, організовані чи не організовані, є плачені найгірше. Коли професіональні юнії не можуть матеріально помагати робітникам навіть в найлучших професіях, і коли де небудь платня пішла в гору, то тільки завдяки тому, що понакладали високе вступне і місячні вкладки, здержуючі робітників від конкуренції, то яким способом можуть вони допомогти в тих професіях где мущини і женщины настроєні одні проти одних, або де уліпшена і поправлена машинерія упростила процес праці і уможливила конкуренцію.

Діяльність жінчини в професійональних юніях звелася до участі в звичайних спомагаючих і значкових союзах. Хочуть помагати юніям жаданем юнійних значків при купні товарів на ринку розділу, тоді, коли вже капіталіст скінчив визиск робітника в фабриці. Та се труд безкорисний, а результати малі. Мало котра жінчина, виходячи на купно, цікавилася більше юнійним знаками як торгом.

Упадок капіталізму.

Капіталістична суспільність працює для власного упадку. Збиране багатств доведе до того, що в близькій будучности весь промисл сего краю опинеться у власти кількох одиниць. Історичною місією капіталізму є уліпшити і згромадити засоби продукції. Змагання окремого капіталіста на поли промислу заставили його уліпшувати машинерію, як также збирати багатства до купи. Але се створило те, що приведе упадок капіталізму, а власне—Промислову Робітничу Клясу. Коли засоби продукції вирости до того, що капіталіст не міг сам дати собі ради, тоді він почав наймати помічників. Коли його наемників намножилося, він сам покинув працю і занявся фінансовим крутіством або віддався забаві, Вся

праця впала на наємну працю і з тим в руки наємних робітників перейшла вся машинерія. Наємні робітники дійсно сповнюють не лише процес фізичної праці, але займають кожне становище в продукції, від завідателя і книговодчика аж до післанця. Дрібні ремесла впали. Повсталася індустрія. Тисячі робітників збираються під оден дах, много тисяч в одну громаду. Поділ праці зробив одну людину зависимою, від другої, оден процес праці від другого і то не лише в одній професії, але індустрія залежна від індустрії. На примір, швець не може робити чобіт без машини, котра потребує много фабрик і індустрії, без сирого матеріалу, котрий потребує їх ще більше, без світла, опалу і сили, котрі потребують ще більше, без харчів, одія і мешкань, котрі займають решту фабрик і індустрій.

Не розуміючи справи, робітнича кляса піддається визискови. Вона уявляє собі, що капіталіст дає робітникам працю і тому вони залежні від него. З часом робітники побачуть свою помилку, і правда вийде на верх, а власне, що то капіталіст є залежний від робітників. Вони тоді зрозуміють, що конечно треба зробити машинерію колективною влас-

ністю, а що в дійсності вони є вже тепер в посіданню машинерії, то прогнати теперішніх властителів буде легша справа.

Але капіталістична класа, так як всі другі пануючі класи, буде старатись задержати свою силу до послідного. Тому капіталісти бунтують народ проти народу, мушину проти жінщини, щоби тим заколотити класову боротьбу. В газетах і іншими способами вони і грімко лаються на Монголів, але рівнчасно стараються, щоби тих самих Монголів дістати дешево до фабрик. По тих самих газетах доказують, що жінщина конкурує з мущиною і через те понижує заплату і рівень життя, але проте також радо наймають жінщин і визискують їх до крайности. Капіталісти ніколи не жеруть ся; все звертаються на робітників.

Але всіх людей не можна все обдурювати. З часом робітники пізнають хто такі капіталісти так як то соціалісти вже знають. Процес еволюції є нестримний. Він показує, що кооперативна продукція має бути кооперативною власністю. Капіталістична система достигнула вже свого найвисшого розвою. Вона сповнила своє завдане. Суспільство не може поступати дальше по капіталістичному.

Коли поступ має продовжатись, то мусить прийти соціалізм. Але системи можуть вертатись! Історія записала довгі періоди ретрогресії. По упадку римської імперії, Європа пережила п'ять чорних століть. Поступ мусів вибороти собі дорогу, так сказати, бічними вулицями. Та проте визволене прийшло. Воно мусіло прийти. Людського поступу не можна здержати на все.

Сьогодні воно від робітників залежить, чи поступ має продовжатись в означенім напрямі, означенім еволюцією. Робітнича кляса є клясою поступу. Вона кермує засобами продукції. Вона мусить бути будучим властигелем. Клясове пановане мусить впастись, весь народ мусить стати спів-робітником і спів-власником. Та поки се довершиться треба робітникам много науки. Вони мусять стати клясово-свідомими, певними і спосібними керувати промислом через промислову адміністрацію. Коли робітники не зможуть піднятися до того рівня, тоді шлях розвою звернеться до імперіялізму, до капіталістично-февдального пановання кількох і повного закріпощення мас. Іншого виходу нема. Продукція і виміна багатств творять стан і положене народа, свободу або неволю, зви-

чаї, ідеї і законів. Завтра є соціалізм і свобода, або капіталістичний імперіялізм і неволя.

Чи може жінщина робітничої класи, або й кожда инша жінщина се ігнорувати? Для своєї дитини вона готова посвятити саму себе. Перший інстинкт жінщини є матірний. Як вона може стояти ліниво і бездіяльно тоді, коли її діти, мушчини і жінщини будучности є в небезпеці гніту? Чи не варт щоби жінщина посвятила кілька хвилин кожного дня для науки соціалізму? Чи не треба подати руки мушчинам для його здійснення?

РОЗДІЛ IV.

СОЦІАЛІЗМ І РОБІТНИЧИЙ РУХ.

Соціальне питанє.

В наш час нема ні жіночого питання, ні релігійного питання, ні національного питання, ні расового питання. Є лише одно питанє, перед котрим всі другі никнуть або в нім містяться. Є се **робітничє питанє** або **соціальне питанє**.

Коли про соціалізм почали говорити в сім краю,—то зараз зроблено закид, що соціалізм не американський. „Він не може прийнятись на американській почві“. В Німеччині

говорено, що соціалізм не — німецький, в Англії не—англійський, в Росії не—русский, а японські таварипі оповідають нам, що в Японії кажуть, що він не—японський. Судячи по тім, хіба ті знають найлутше, котрі сказали, що соціалізм є неможливий, бо людська натура не змінється, і що людей не мож поробити ангелами. Але проте показалося, що соціалізм не так легко здушити. Він прокидається в Америці, Німеччині, Англії, Росії і Японії, аїтує і росте поки не стане дійсністю.

Соціяльне питання стоїть перед нами всюди. З ним стрічаються дипломати і політики. Воно виступає в конгресі і в суді. Воно заглянуло навіть в очи теперішньому президентови. Коли в Айдаго і Колореда продовжалися надужитя проти урядників Західної Федерації Углеколів і коли президента засипали тисячі протестів відкликаючись до його урядового становища, щоб постояв за потоптані горорожанські і людські права, тоді він страшно розлютився і поставив всі протести здушити своєю могутною ногою. Одним почерком могутнього пера об'явив, що всі робітничі агітатори і соціялісти є „не пожадані горожани”. Та як же мусів він зди-

уватися, побачивши, що тим соціального питання не ризыав! Після того указу йому здавалося, що всі агітатори злякаються і положуться на вічний спочинок. Але сталося інакше! Нова злиза протестів здавалося, що „непожадані горожане“ стане в масах людською назвою. Перед третім президіальним вибором, „бідний Теді“ мусів старатися направити що зробив. Він тепер стоїть „за весь народ“ і „недозволить, щоб робітникам заподіяно несправедливість“. „Теді“ переконався, що обманом можна робітників далше підвести як насильством. Так робив колись Марк Ганна. Той, що не піддався найбільшому медведеви, мусівся піддати соціальному питанню.

Соціальне питання виступає в школі і університеті, на церковній проповідниці і публичній трибуні, в газетах і дома, в фабриці і поза фабрикою. Се найбільше питання дня!

Нинішня жінчина є горда своїм поступом. Вона свідомо своєї сили над новим поколінням. Вона дивиться в будучність з одушевленням. Тому й вона повинна подбати щоб посвятити днину, або годину до пізнання великих питань дня! Соціальне питання се не

лише суха економія та трудні лекції. Мистецтво, музика поезія, драма і література кожної епохи, те все відбивало страждання, кривду і нужду поневолених, побивало тиранію і гнобителів, виказувало і піддержувало правду і справедливість. Воно держало перед народом зеркало будучности. На кождім поли жєщина може користо працювати — в діточій захоронці, де вона оповідає казок дітям, в фабриці, де вона стрічається з поневоленими товаришками своєї класи, в науці, де може поширювати знанє і правду і красу і високі ідеали широкого світу. Жєщина є половиною людства. Вона терпить через зло і вона повинна захопитись поступом.

Соціалістичний рух.

Ми бачили, що закони власности і класове панованє були жєрелом гніту жєщини і низших клас, класою властителів всіх віків. Ми также бачили, що родинні відносини між робітниками в великій мірі скинули з себе давну огиду і пониженє. Ми можемо сказати, що жінка, сестра або дочка інтелігентного робітника, коли він не зовсім бідний є найщасливіша людина в світі. Того не змінє

факт, що тисячі з них малпують за капіталістами. Добре платний робітник, коли здоров і сильний, навіть під капіталістичною системою, старається ратувати жінку і дочку від наємної неволі. Їх жите і праця користні, і їх праця тяжка але рухи свободні. Коли їх погляди ясні, їх розуміне чисте, то вони мають повну нагоду для товариства і дружби з мущинами і жінщинами, з якими стрічаються.

Хоч агітаторки жіночих прав представляють себе мученицями віків і виповідають мущинам війну за їх тираньство і утиски, але проте соціалістична жінщина стає в робітничім русі свобідною і спокійною. Вона революціонерка на боевище поступу, борець за право людства. В соціалістичній організації немає таких питань як жіноча рівність, або рівноправність. Соціалісти відносяться до себе не як мущини до жінщин, або хлопці до дівчат, але як **Товариші** з рівними правами і привілеями. Сиво-волосі мущини і жінщини є товаришами хлопчиків і дівчат в Молодечім Соціалістичнім Клубі. Але рівність не те саме що подібність! За подібність ніхто не береться. Всі шукають свого заняття і роблять роботу, для котрої хто надається, без огляду на те, що роблять. Всі не можуть

бути ораторами, редакторами або письменниками, але всі можуть працювати. Товариш редактор бувби неважний, колиб не було кому збирати предплатників. Товариш агітатор не мавби до кого говорити, колиб не було кому розкинути оповісток. Значить, всі товариші мають велику і рівну вартість на своїм поли, але лиш спільно. Товариство не має в собі почувань братства або сестрицтва! Всі є спів-робітники з рівними правами і повинностями; спів-робітники, котрих контролюють, критикують і поправляють; спів-робітники, котрі мусять вести себе після науки, розуму і порядку. Дисципліна і свобода, послух і сила суть конечні.

Соціялістична жінчина покинула ті дивацькі манери, які прийняли агітаторки жіночих прав. Вона чесна, тиха і горда тим, що вона жінчина; вона готова все робити ту роботу, яку може. Вона не старається наслідувати мушину. Нащо їй се здалося? Вона користна тим, що вона жінчина! Вона не преться до мужеського занятя. Нащо їй се здалося? Атже природа назначила їй легше місце. Вона не завидує і не нарікає на мушину. Чого завидувать? Вона-ж знає, що нужда робітничої класи є спільна всім.

Питане, чи жєнщина повинна займатись політикою, для соціалістичної жєнщини не істнує. Вона виступає в виборчій боротьбі як учитель, організатор і робітник. Справа виборів не має в теперішній соціалістичній боротьбі великої ваги. Великою задачею соціалістів є учити робітничу класу класової свідомості і організувати до спільної акції на полі політичнім і економічнім. Тому соціалістична жєнщина не політик. Вона лише працює, щоб піддержати дім і щастє слідуєчого покоління. Вона захоплюється справою поступу і гуманности.

Соціалізм.

Економічний розвій веде до колективної власности засобів продукції в будучій суспільности. То значить соціалізм. Всі другі питання найдуть з тим свою відповідь. Етика і ідеали, подружні відносини і закони змінюються в змінених обставинах. Ніхто не може докладно сказати, що буде після нас. Ми можемо міркувати лиш загально, з загальних економічних поглядів.

Жєнщина втратила власть над собою, і своїми дітьми та свої громадські права, тоді, як її маєтки втратили свою економічну вар-

тість. Здобувши економічну силу, мущина пануючої класи здобув всю силу. В соціялістичній суспільності економічна сила відбереться і від класи і від пола. Вона стане власністю суспільства. Жінщина є частю суспільства. Вона буде виробляти економічні товари, або буде обслуговувати громадянство з користний спосіб так само, як мущина. Там не буде місця ні для параситів, ні панів, ані невільників. Буде се поворот до старинного, де добро всіх буде цілею і кінцем, тільки новий лад буде опиратися на широких, більших і повніших основах — міжнародних і між полових — одним словом — між-людських.

В поступі світа невільництво було не минуче. Щоби одна часть людства могла поступати, учитись і творити гарні річі, друга часть мусіла тяжко працювати; в тих часах здобути життя було дуже тяжко.

Аристотель раз сказав, що аби можна позбутися неволі, треба винайти машини, якіби робили роботу. Він ніколи не думав, що в часі машинерії більша часть людської раси буде до неї запряжена для користи кількох одиниць. Одначе природна річ, що поневолена класа мусіла наперед нажитись ці-

нити свободу і заплатити ціну за неї. „Хто хоче визволитися, той мусить боротися!”

Машина, про котру говорив Аристотель, як спасене людства, є тут. Але людство мусить спастись від неї. Чоловік запряг елементи природи після своєї волі, тепер нехай запряже волю, щоби контролював того велитня, котрого сам сотворив!

Статистичні експерти обчислили, що працюючи з помічю новочасної машинерії, коли всі тілесно здатні муштини будуть працювали лише чотири годин денно, то народ буде мати подостатком не лише засобів життя, але й таку вигоду, яку нині мають лиш багаті. Чотири години денно не можна називати ні роботою ні працею. Є се лише здоровий рух. Муштини і жінщини, помагаючи одно одному, можуть знизити час праці до звичайної играшки.

Дехто, хто любить думати про Соціалістичну Республіку, хоче знати, чи за соціалізму жінщина буде працювати в фабриці рука в руку з мушиною, чи в себе в дома. На те питанє і відповіді не треба, так як слідуюче покоління ту справу саме полагодить не оглядаючись на наші бажання. Одно певне, а іменно: жінщина буде економіч-

но свободна на рівні з мущиною. Вона є частиною суспільства а суспільство буде колективним власником економічних сил. Певна річ, що поділ праці буде існувати. Се належить до поступу. Певне также те, що той поділ буде опиратися на природних бажаннях і силі. Так каже здоровий розум.

Велике завдання нинішнього дня є вчити і організувати робітничу класу на обох полях; на полі політичнім — широкім полі агітації, де можна стрінутись з капіталістичним заупином на його власнім ґрунті, а на полі економічнім, де робітники мусять приготуватися, щоб забрати промисл в свої руки і керувати ним в будучности. Жінщини повинни доложити всіх заходів, щоб з'організуватись проти гнету і визиску, але передісім до того, щоби пристосуватись до участі в адміністрації Соціалістичної Республіки.

Робота в соціалістичній організації дає жінщинам всяку нагоду. Се для неї правдиве і одинокє поле до праці!

Кінець.

Зміст.

Від видавництва ..... III – IX.

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЖЕНЩИНИ В МИНУВШИНІ.

Еволюція	ст. 1	Патріархальний за-	
Давний поділ праці	2	кон і панова. кляс	6
Матеріархальний		Середновічна сус-	
закон	5	пільність	9

РОЗДІЛ II. ПОДРУЖЕ І РОДИНА,

Давні форми роди-		Одноженъство . . .	13
ни	11	Пролетар. родина	15

РОЗДІЛ III. ЖЕНЩИНА ПІД КАПІТА- ЛІЗМОМ.

Розвій машини ...	18	Фабричне життя ...	34
Виріб товарів	19	Образоване	36
Власність праці ..	20	Справа слуг	39
Збиране багатств .	21	Душогубне суспіль-	
Капіталіс. кляса .	22	ство	44
Зиск	23	Високі і низькі зма-	
Час перед капіта-		гання	46
лізмом	25	Жіночі права	49
„Нова Жінщина”	27	Рівноправність ...	52
Жінщина в фабриці	30	Професіональ. юнії	54
Непевність життя	32	Упадок капіталізму	57

РОЗДІЛ IV. СОЦІАЛІЗМ І РОБІТНИ- НИЧИЙ РУХ.

Соціяльне питане	61	Соціалізм	67
Соціалістичний рух	64	-o-	-o-

Ukrainian Labor Publishing & Printing Co.
433 East 9th St. New York, N. Y.